

4. Дворников В. В. История новых религиозных движений в Украине в 90-е годы XX века: автореф. дис. на соискание ученой степени кандид. истор. наук: спец. 07.00.03 «Всеобщая история» /В.В. Дворников. – Воронеж, 2006. – 24 с.
5. Дудар Н. П., Филипович Л. О. Нові релігійні течії: український контекст (огляд, документи, переклади) /Н. П. Дудар, Л. О. Филипович. – К.: Наук. думка, 2000. – 132 с.
6. Історія релігій в Україні: навч. Посібник / За ред. А. М. Колодного, П.Л. Яроцького. – К.: Т-во «Знання», 1999. – 735 с.
7. Кулагіна Г. Нова релігійність та її соціокультурні перспективи в Україні / Г. Кулагіна // Українське релігієзнавство. – 2009. – №50. – С. 35–44.
8. Лозко Г. С. Пробуджена Енея: Європейський етнорелігійний ренесанс / Г. С. Лозко. – Х., 2006. – 464 с.
9. Тамамян Н. Неоіндуїзм на території України: виникнення й сучасне положення /Н. Тамамян// Українське релігієзнавство. – 2006. – № 39. – С. 127–135.
10. Титаренко В. Неохристиянські течії в сучасній Україні /В. Титаренко// Українське релігієзнавство. – 2008. – № 46. – С. 367 – 382.
11. Филипович Л. Неорелігійні процеси в контексті світового релігійного розвитку / Л. Филипович // Українське релігієзнавство. – 2012. – № 61. – С. 91–105.
12. Филипович Л. Нові релігійні течії в дослідженнях українських вчених /Л. Филипович // Українське релігієзнавство. – 2007. – № 40. – С. 187–205.
13. Филипович Л. Нові релігійні течії в українському соціумі: зміна стратегій / Л. Филипович // Українське релігієзнавство. – 2009. – №50. – С. 45–57.
14. Филипович Л. Природа нових релігій і перспективи конфесійного багатоманіття / Л. Филипович // Українське релігієзнавство. – 2009. – Спецвипуск №2. – С. 183–198.
15. Ювсечко Я. Синтетичні неорелігії як прояв постмодерної парадигми /Я. Ювсечко // Українське релігієзнавство. – 2010. – №55. – С. 157–163.

Георгій Филипович (Київ)

ЦЕРКВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ПОШУКАХ КУЛЬТУРНИХ КОДІВ ДО НОВОЇ ГЕНЕРАЦІЇ ЕМІГРАНТІВ З УКРАЇНИ

У статті розглядається діяльність УГКЦ в сфері збереження української ідентичності нової хвилі міграції. Використовуючи традиційну стратегію, Церква шукає нові підходи до мігрантів, спираючись на старі та відшуковуючи нові культурні коди, зрозумілі сучасному українцю в його інкультураційних намірах за кордоном.

Ключові слова: культурний код, ідентичність, міграція, українські церкви в діаспорі

Georgiy Filipovych

UKRAINIAN DIASPORA CHURCHES LOOKING FOR CULTURAL CODES TO A NEW IMMIGRANT GENERATION FROM UKRAINE

The article deals with the activities of the UGCC in the field of preservation of Ukrainian identity of a new wave of migration. Using traditional strategy, the church is looking for new approaches to migrants, based on old and seeking new cultural codes which are understandable for present-day Ukrainian in his incultural intentions in abroad.

Keywords: *cultural code, identity, migration, Ukrainian churches in Diaspora*

Перед діаспорними церквами, крім основної функції – задовольняти релігійні потреби емігрантів, виникає маса інших завдань: освітніх, просвітницьких, комунікативних, мовних, культурних, соціально-економічних тощо. Здавна виконуючи такі ролі, Церква в діаспорі випрацювала специфічні і перевірені роками механізми впливу на своїх вірних, форми і умови для ідентифікації українців за кордоном. Зрозуміло, що кожна з міграційних хвиль вносила певні особливості в діяльність церкви, яка мала брати до уваги інтереси переважної кількості тих, хто емігрував з України. Економічні за своїм характером еміграції, коли основною метою виїзду з України є проблема виживання, заробітку, збереження соціального статусу своєї родини тощо, вирізняються від еміграцій з політичних причин або приватного мотиву. Церква чутко вловлює зміни в потребах і настроях емігрантів, а тому при збереженні традиційної стратегії (спасіння душ своїх віруючих і допомога у досягненні Царства Небесного) постійно працює над зміною своєї тактики.

Під час таких змін шукаються нові культурні коди, завдяки яким нова генерація емігрантів не пропаде на чужині, а увіллється до українського середовища за кордоном. Ці проблеми стоять перед усіма закордонними українськими церквами, які в різний спосіб прагнуть розв'язати це завдання. Але особливо активною і динамічною є УГКЦ. Незважаючи на столітню традицію праці з емігрантами, УГКЦ нині зіткнулася із новими обставинами, які налаштована зрозуміти і врахувати в своїй душпастирській роботі.

Перш за все йдеться про специфіку останньої хвилі міграції з України. Офіційні дані щодо загальної кількості емігрантів так званої четвертої міграційної хвилі коливаються в межах 6-7 мільйонів. За офіційними даними МЗС України, чисельність українських громад за кордоном становить близько 7 млн. осіб [1]. Трохи занижені цифри

подаються відділом міграційних досліджень Інституту демографії України [2]. За даними Міжнародної організації з міграції, за кордоном зараз працює 2,2 мільйона громадян України, так званих трудових мігрантів. [3]. Ці дані підтверджує й Національний інститут стратегічних досліджень, який повідомляє: «1,5-2 млн. громадян України виїжджають за кордон або перебувають там постійно, здійснюють тимчасові або регулярні поїздки за кордон» [4].

Виходячи з наведених цифр, можна уявити собі масштабність і глобальність, глибину і різновекторність проблем, перед якими постала Церква. Їй надзвичайно складно проводити свою діяльність серед українських емігрантів, постійних чи тимчасових, перебуваючи не на своїй землі, в іноетнічному й іномовному середовищі, в інших економічних і політичних умовах. Крім того, Церква весь час приймає ті виклики, які формулює світ, українські реалії, країни її знаходження. Вона мусить пристосовуватися не тільки до зовнішніх обставин, але й своєчасно реагувати на внутрішні зміни.

І тут великою проблемою для Церкви стала сама еміграція так званої четвертої хвилі. На відміну від попередніх емігрантів, вона загалом виявилася байдужою як до національних, так і релігійних справ. Ця еміграція за віком, соціальним статусом, освітою, регіонами виїзду є дуже неоднорідною. Ніколи раніше Церква не мала справу з такою безрелігійністю людей. Якщо раніше Церква супроводжувала українських емігрантів в їх пошуках місця життя і праці, вони запрошували священників, будували храми, створювали громади, то зараз виявилось, що Церква не дуже потрібна сучасним українцям. Загалом новоемігранти, які сьогодні представляють не тільки західну, але й центральну чи східну Україну, не відвідують храми, не живуть церковним приписами, якщо святкують релігійні свята, то тільки Різдво і Великдень, і то – за традицією. Це відбувається через те, що у них не сформована потреба у вірі, у провадженні релігійного життя.

Особливо байдужа до релігійних справ молодь, зокрема студентство як найменш релігієзована частина будь-якого суспільства, в т.ч. й українського. А оскільки відтік громадян України за кордон відбувається в основному за рахунок студентів (половина українських емігрантів – це молодь у віці до 35 років), то збільшується частка тих, хто навряд чи стане прихожанином українських церков. За останні три роки кількість бажаючих навчатися за кордоном значно виросла. Особливо цей процес посилюється у зв'язку з анексією Криму, війною на Сході України, коли навчання за кордоном сприймається як можливість уникнути мобілізації та участі у військових діях. Найчастіше українські студенти обирають для навчання Британію, Канаду, Латвію, Литву, Польщу, США і Чехію. На 2013 рік у польських вишах навчалось майже 10 тисяч громадян України, це вдвічі більше, ніж у 2012 році [5].

У 2015 році польський уряд виділив 550 стипендій для українських студентів в рамках програми «Польський Еразмус для України». Загальна кількість українських студентів, що навчаються в Польщі, зростає до 13 тис. [6].

У зв'язку із цим постає питання: чи орієнтовані українські церкви в діаспорі на тимчасових мігрантів, що навчаються? Як їм вдається залучити цю частину діаспори до церковно-національного чи просто церковного життя за кордоном, де традиційно сильні українські церкви ще з попередніх хвиль еміграції? Якими мають бути послання церков для цих нових і молодих українців?

Тривалий час Церква користувалася таким способом передачі знань про світ, навичок, умінь, який був поширений на Україні здавна. Передавання не тільки віросповідного, але й соціального досвіду селянського за своїм походження українства було відпрацьоване до деталей. Традиційний код культури утримував зрозумілі для українців сенси, що відбивалися в світі ідей, образів і цінностей даної культури.

Для емігрантів з України культурний код складався з таких об'єктів і явищ, які набули символічного значення, які зведені в ранг особливих сакральних цінностей як для окремого індивіда, так і для великих спільнот.

Історія українського народу знає декілька культурних кодів, котрі формували систему колективних і суб'єктивних координат, у якій розгортається життєдіяльність суб'єкта. І досі сильним є міфологічний код, в якому збережені уявлення про Землю-матінку, про євшан-зілля, про солов'їну мову тощо. Ця міфологічність відтворювалася в ритуальних діях, деякі з яких збережі і досі. На зміну цьому стародавньому культурному коду прийшов інший, де замість ритуалу панує Слово. Церкви старанно несли зміст цього писемного коду в народ. Зібрані в книгах закони і правила, що пропонують людям, як себе вести у відношенні до світу і до свого Бога або Богів, включалися в конкретне життя народу, сакралізуючи його минувшину.

Історія стає важливою частиною культурного коду. Особливо це стосується особи князя Володимира, його подвигу як хрестителя Русі, просвітництва і реформатства його сина Ярослава Мудрого, славетних сторінок історії наступних поколінь. Важливою частиною цього коду стає шанування подвигу монахів, духовного життя аскетичних князів-християн, про що зафіксовано в давніх літописах, словах, віроповідальних книгах. З часом в світ сакрального слова вводяться не лише священні тексти, але й думи, балади, поезії і проза провідників української нації.

XX століття народжує так звані коди екранної культури, яка замикається на інформаційні технології, де не спрацьовують старі образи, звичні поняття. Змінена НТР, постмодернізмом і секулярністю людина потребує інших логічних схем, які пояснюють світ та ініціюють її присутність в ньому. Четверта хвиля мігрантів – це трудова міграція, яка

приїхали за кордон заробити, тимчасово там перебути і повернутися додому. Цих людей мало цікавлять, особливо на перших порах, проблеми української мови, традицій, освіти, виховання своїх дітей, ходіння до храму, недільна школа тощо. Новоприбулі українці не усвідомлюють себе частиною української діаспори, не дуже прагнуть увійти до неї. Вони – більш самостійні і самодостатні, їм Церква не потрібна так, як цього потребували попередні мігранти. «КОЛИСЬ УКРАЇНЕЦЬ ШУКАВ ЦЕРКВУ, ТЕПЕР ЦЕРКВА ШУКАЄ УКРАЇНЦЯ», – вважає о.Петро Жук, ректор Трьохсвятительської духовної семінарії УГКЦ [7]. Тому Церква не тільки віднаходить українця в зовнішньому видимому світі, але має віднайти того внутрішнього українця в новому мігрантові з України. І тут складне питання: з якими культурними кодами вона працює, щоб не тільки зберегти українців за кордоном, але й сформувані у них новітню ідентичність, яка, ґрунтуючись на вже відомих смислах, набуває ознак глобалізованої, космополітичної тотожності.

Над цими проблемами серйозно розмірковують в Церкві, яка створила пасторально-місійний відділ, що постійно тримає в полі зору безліч проблем міграції українців за кордон. Проводяться наукові конференції, круглі столи, прес-конференції, видається журнал «Обіжник», довідник «Спільноти УГКЦ та громадські організації в країнах новітньої міграції», підручник «Місіологія». Зусилля церкви спрямовані на те, щоб сучасна трудова міграція зберігала своє коріння, не асимілювалася в іншомовному середовищі. Особливо складно тим священикам, які займаються місіонерством в країнах, де немає ієрархічних церковних структур і єпископа, а таких на сьогодні – 38.

З одного боку Церква працює з молоддю, стараючись попередити витік молодішої генерації з України, бо ж відомо, що 90% молоді готові емігрувати з країни (за даними Центра Разумкова на червень 2013 р.) [8]. З іншого боку, Церква прагне максимально допомогти мігрантам за кордоном, беручи на себе не церковні функції в знаходженні місця проживання, отримання роботи, захисту соціальних прав, сприяння у виготовленні необхідних документів, охорони здоров'я, навчанні, похоронах тощо. Українські мігранти, опиняючись за кордоном, потрапляють в скрутне становище, не отримуючи ніякої підтримки ні від своєї країни, ні від країни міграції. Дипломатичні представництва України – слабкі фінансово, не вистачає людських ресурсів, приміщень. Церква перебрала на себе їхню культурну та просвітницьку роботу, вона фактично забезпечує патріотичне виховання, спілкування земляків, їх зв'язок з батьківщиною. Держава при цьому мало цінує участь Церкви в бутті українців за кордоном, слабо допомагає їй в освітянських, культурних проектах.

Крім того, Церква надає психологічну підтримку сім'ям мігрантів, займається підготовкою семінаристів для месійної роботи за кордоном та підвищенням кваліфікації місіонерів УГКЦ, видає спеціальну літературу

на допомогу мігрантам та місіонерам, створює і підтримує корисні сайти тощо. Так, нарешті виданий Довідник «Спільноти УГКЦ та громадські організації в країнах новітньої міграції», який є найповнішою базою даних про те, де присутні українці, церкви і священники по 15 країнам світу, де є найбільша міграція в країнах Західної і Центральної Європи, на Сході. Там можна знайти коротку історію, список монаших і парафіяльних спільнот з адресами, сайтами і телефонами.

Завдяки таким зусиллям Церкви, українець, опинившись за кордоном, почуватиметься більш захищеним і впевненим. Сьогодні діаспорні церкви об'єднують людей не стільки в церкві, скільки поза її межами, в цілому в суспільстві, організовуючи різноманітні заходи, спрямовані на згуртування людей.

Важливим мобілізуючим фактором для українців за кордоном став Майдан. Люди почали приходити до храму, де вирує життя, де можна проявити свою активність в гуманітарній сфері, в духовних і соціальних сферах. Майдан надзвичайно ефективно згуртував українців за кордоном, допоміг визначитися їм із своєю тотожністю, належністю до української нації. Церква прагне включити мігрантів в українське життя шляхом залучення до різноманітних спільних акцій, волонтерської праці, проведення фестивалів, конкурсів, концертів, недільних шкіл, літніх таборів тощо.

Успіх Церкви залежатиме від віднайдення і правильного прочитання тих культурних кодів, які роблять українців універсальною та унікальною нацією, рівною з усіма іншими народами в поліетнічному і полікультурному світі.

Посилання

1. Мазука Л. І. Українська держава та світове українство: актуальні питання, потенціал та перспективи взаємодії. Аналітична доповідь. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ukr_depzh-8f19d.pdf
2. Кількість українських мігрантів досягла 6 мільйонів осіб. – Режим доступу: http://www.religion.in.ua/news/foreign_news/17915-kilkist-ukrayinskix-migrantiv-dosyagla-6-miljoniv-osib.html
3. За кордоном працює 2,2 млн. українців. – Режим доступу: http://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/18003-za-kordonom-pracyuye-22-mln-ukrayinciv.html
4. Два мільйони українців працюють за кордоном. – Режим доступу: http://www.ihrpex.org/uk/article/5279/dva_miljony_ukrajintsiv_pratsjujut_z_a_kordonom
5. <http://www.polradio.pl/5/198/>
6. <http://www.5.ua/suspilstvo/Polskyi-uriad-vydilyt-550-stypendii-ukrainskym-studentam-na-navchannia-v-Polshchi-69347.html>

7. Інтерв'ю з ректором о. Петром Жуком «Життя в духовній семінарії». – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=j03T4zcZ7Uk&list=PLbVNVvSVi6_da2H--_yE-u_RpEqpSDUXj
8. «Молодь їде за кордон через корупцію в Україні», – владика Йосиф (Мілян). – Режим доступу: <http://www.credo-ua.org/2013/07/85851>